

پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران
دوره ۴، شماره ۱
بهار و تابستان ۱۳۹۳، صص ۶۷ - ۴۷

معنای اجتماعی پول از دیدگاه زنان متأهل شهر کرج

شایسته مدنی لواسانی*
منصور وثوقی**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۲/۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۱۰/۱۰

چکیده

پول به عنوان یک ابزار، تمامی ابعاد زندگی را در بر گرفته و بیشتر حوزه‌های دانش را تحت تأثیر خود قرار داده است. حوزه نفوذ پول به گونه‌ای گسترده شده است که از کارکرد ابزاری فراتر رفته و به یک پدیده فعال و مقتدر تبدیل شده است. این پژوهش به بررسی معنای اجتماعی و نقش پول در میان زنان جامعه با هدف شناخت نقش جنسیتی پول می‌پردازد. روش تحقیق پدیدارشناسی جامعه‌شناختی است. برای نمونه‌گیری از ۴۰ زن متأهل ساکن شهر کرج، بین سنین ۲۰ تا ۷۰ مصاحبه‌های عمیق گرفته شده است. یافته‌های تحقیق ۲۸۰ گزاره مرتبط با پول را نشان می‌دهد که به ۵۲ معنا تقلیل یافتند و در ده حوزه طبقه‌بندی شدند. این ده حوزه عبارت‌اند از خوشبختی، عرف، اخلاق، زمان، بدن، دولت، بازار، دانش، روان، دین و خانه. مفاهیم به دست‌آمده از معنای اجتماعی پول را این‌گونه می‌توان برشمرد پول از دیدگاه فردی به مثابه جریان زندگی است که امیددهنده و آرامش‌بخش است و هرگونه نگرانی را از بین می‌برد و اعتمادبه‌نفس می‌دهد. پول از دیدگاه خانواده یکی از عناصر اصلی زندگی است که از طریق کار، پس‌انداز، ارث، وام و توانایی زنانه با داشتن عقل معاش تأمین می‌شود. پول از دیدگاه فرهنگ ارگانی است که بیشترین فعالیت‌های مرتبط با چهار حوزه عرف، دین، بدن و اخلاق را سامان می‌دهد. پول از دیدگاه حوزه عمومی ابزار قدرتمندی است که یا از سوی دولت به کار گرفته می‌شود و یا نقش کلیدی در بازار دارد.

کلید واژگان: پدیدارشناسی، پس‌انداز پنهان، زنان، عقل معاش، معنای اجتماعی پول.

* دکترای جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، گروه جامعه‌شناسی
shayesteh.madani@gmail.com

** استاد جامعه‌شناسی، دانشگاه تهران

مقدمه

برخلاف فهم متعارف که "پول را پول می‌داند" مشاهده می‌کنیم که افراد، فهم متفاوتی از پول دارند و انواع مختلفی از آن را تعریف می‌کنند. امروز بیش از هر زمان دیگری شاهد تسلط حوزه اقتصاد و پول بر فرهنگ و زندگی روزمره هستیم. نگاهی اجمالی به رسانه‌ها، حجم بالای تبلیغات بانک‌ها و جایزه‌های پولی با عنوان‌ها و جذابیت‌های مختلف همه و همه بخشی از بازنمایی جذاب پول هستند. پول به لحاظ ظاهری هم به شکل‌های گوناگونی درآمده است. اسکناس دیگر تنها شکل پول نیست بلکه کارت‌های اعتباری، چک، بن خرید کالا، طلا و وجوه خارجی مانند دلار و یورو نیز پول به شمار می‌آیند؛ منتهی چگونگی مصرف آنها در میان مردم متفاوت است.

حضور مسلط و مؤثر پول در بیشتر عرصه‌های مهم و حیاتی به اندازه‌ای فزونی گرفته است که ما آن را گشاینده همه گره‌ها تصور می‌کنیم. هر چند ممکن است پول فقط یک مفهوم باشد اما افراد انسانی به دلیل درهم‌تنیدگی و تعامل تنگاتنگ با پول، به گونه‌ای با ویژگی‌های آن عجین و بر آن مسلط شده‌اند که خود انواع گوناگونی از آن را در شکل‌های مختلف ساخته و پرداخته کرده‌اند. افراد به روش‌های مختلفی پول را دسته‌بندی، تعریف، طبقه‌بندی، استفاده، نگهداری و ذخیره می‌کنند و بر اساس ذهنیت و عملکردشان به آن هویت می‌بخشند.

اشتغال زنان در شرایط کنونی جامعه، تغییراتی را در ساختار روابط اقتصادی ایجاد کرده است. جامعه ایران در دهه‌های اخیر شاهد ورود چشمگیر زنان به فضاهای اجتماعی، از جمله دانشگاه و به دنبال آن ایجاد تقاضا برای فعالیت در بازار بوده است. در فرایند تغییر جایگاه زنان از درون خانه‌ها به جامعه پول در معانی مختلفی برایشان نمود و اهمیت می‌یابد که معنای اجتماعی پول یکی از این موارد است. اهمیت این پژوهش در بررسی معنای اجتماعی پول از آن جهت است که روشن می‌کند دانستن معنای پول و کارکرد اجتماعی آن در دست‌یابی به نقش و جایگاه اجتماعی برای یک زن در جامعه تا چه میزان مهم بوده و تا چه حد گسترش یافته است.

پژوهش حاضر درصدد پاسخ‌گویی به این پرسش است: پول برای زنان متأهل شهر کرج چه معنایی دارد؟

پیشینه پژوهش

بررسی معنای اجتماعی پول و داشتن نگاهی فرهنگی - اجتماعی به این موضوع در سال‌های اخیر مطرح شده است. چنین پژوهشی در ایران تا کنون انجام نشده است و تنها تعداد محدودی مقاله و ترجمه درباره دیدگاه‌های نظری این حوزه وجود دارد. یافته‌های میدانی این پژوهش بر اساس فرهنگ شهری ایران با تاکید بر شهر کرج و مبنای نظری آن منابع غیرفارسی زبان است.

(۱) از سال ۱۸۷۰ تا ۱۹۳۰ میلادی، دستمزدها دو برابر و دسترسی به کالاها و خدمات در ایالات متحده چندین برابر شد. سنت‌های خانگی بر اساس معنا و نوع استفاده از پول به چالش کشیده شد و همگام با وضعیت اقتصادی تغییر کرد. ویویانا زلیزر^۱ تحلیل این تغییرات را در کتاب *معنای اجتماعی پول* و در یک مقاله با همین عنوان مطرح می‌کند شامل: (۱) افراد، پول‌های متفاوتی به دست می‌آورند که هر کدام ارزش و هنجار خاص خود را دارند، (۲) بعضی از انواع پول، غیرقابل جابه‌جایی هستند و می‌توانند حتی نامرئی باشند، (۳) در برخی شرایط اجتماعی، پول یگانه و غیرقابل تغییر می‌شود و (۴) روابط اجتماعی و فرهنگی می‌توانند محدودیت‌هایی را بر سیالیت و جریان پول وارد کنند. زنان خانه‌دار، پول را از طریق مبلغی که همسرانشان به آنها اختصاص می‌دهند یا می‌بخشند به دست می‌آورند. زنان روش‌های اغواء و پس‌انداز مخفی از مخارج خانه و حیل‌های زنانه را به کار می‌برند و پول و درآمد آنها با همسرشان متفاوت است. موضوع‌های متعددی از پول، جنسیت و خانواده در الگوی اجتماعی زلیزر معرفی شده است.^۲

(۲) شارلوت نیمان^۳ (۲۰۰۳) تحقیقی با عنوان *طبیعت اجتماعی پول: معنای پول در خانواده‌های سوئدی* انجام داده است. معانی مختلفی از پول در این تحقیق بر مبنای مطالعه ۱۰ زوج سوئدی دست‌آمده است که به گوناگونی شیوه‌های دسترسی افراد به پول و مصرف آن دلالت دارد. این مقاله راه‌هایی را توضیح می‌دهد که در آن پول استفاده می‌شود، معنا خلق می‌کند و کنش‌های روابط زناشویی را می‌سازد. یافته‌ها وجود چند نوع پول "خاص" را نشان می‌دهد. پول اغلب در مضمون‌های مالکیت خصوصی و یا دو نفره بیان می‌شود. نیازهای خانواده در تعریف پول در مرکزیت قرار دارد اما مالکیت شخصی از پول نیز مهم است. علی‌رغم تصور سوئدی‌ها از برابری جنسیتی و مشارکت، داده‌ها نشان می‌دهند که در مورد پول نابرابری‌هایی وجود دارد. درحالی‌که استفاده از پول شخصی برای نیازهای خانواده بیانگر عشق و اعتماد است همچنین می‌تواند تعادل قدرت موجود را حفظ کند.

چهارچوب نظری

جامعه‌شناسان از تعریف مادی‌گرایانه درباره پول خودداری می‌کنند و مانند انسان‌شناسان بر مناسبت‌های اجتماعی که معامله‌های پولی را به وجود می‌آورد، تأکید دارند (فرنهام، آرگایل، ۱۳۸۴: ۴۷). پارسونز (۱۹۷۱) صریحاً و با قاطعیت تمام "جامعه‌شناسی پول" را مطرح کرد؛ در آن باید از پول به عنوان یکی از نمادهای عمومی در تعاملات اجتماعی بحث شود که با قدرت سیاسی و تعهدات ارزشی ارتباط دارد. پارسونز متفاوت از مارکس که مفهوم پول را

^۱ Viviana Zelizer

^۲ برای مطالعه بیشتر بنگرید به

مدنی لواسانی، شایسته (۱۳۹۱)، *معنای اجتماعی پول*، پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، دوره ۲، شماره ۲، صفحه ۱۹۰-۱۸۵.

^۳ Charlott Niman

”بازنمایی ثروت مادی“ می‌دانست، در نظریه خود از پول یک زبان نمادین به اشتراک گذاشت که نه یک کالا، بلکه نمادی فارغ از ارزش است. پارسونز نماد پول را به فضای اقتصادی محدود می‌کند. پول در آنچه اقتصاددانان ”سود“ می‌نامند، تجسم ارزش اقتصادی است. پس در نتیجه مفهوم نمادین پول خارج از بازار یعنی پول فرهنگی و پول اجتماعی که خارج از سود است در نظریه پارسونز، نامعلوم می‌ماند (زلیزر، ۱۹۸۹: ۳۴۸). پول در نظریه جورج زیمل و کارل مارکس بیش از آنکه ابزار تبادل اقتصادی باشد، تحول‌برانگیز بوده و پایه همه روابط اجتماعی را از الزامات شخصی به سمت پیوندهای ابزاری جمعی تغییر داده است (زلیزر، ۲۰۰۰: ۱۸۸۸).

پول از آنجایی که به عنوان مفهوم پویا و زنده ارزش، همه‌چیز را آشفته و مبادله می‌کند، عامل مبادله و اغتشاش همه‌چیز است؛ جهانی وارونه و مغشوش و مبادله همه کیفیت‌های طبیعی و انسانی. پول قدرتی است که همه ناممکن‌ها را با هم جمع و تناقض‌ها را مجبور می‌کند که گرد هم آیند (مارکس، ۱۳۸۶: ۵۰). مارکس تأکید می‌کند که پول به طور فزاینده‌ای از روابط اجتماعی تفکیک می‌شود، درحالی‌که پول خود باعث رشد آن روابط بوده است؛ بنابراین پول انعکاس‌دهنده و شی‌واره‌کننده روابط اجتماعی است (دفلم، ۲۰۰۳: ۷۵).

به نظر زیمل، پول در نهایت حامل جدایی بین انسان به عنوان شخصیت و انسان به عنوان وسیله، اجرا یا معنای خاص است (زیمل، ۱۹۶۴: ۲۹۳). از میان روابط غیرقابل شمارشی که بین افراد وجود دارد، پول آزادی شخص را تأمین می‌کند. پول در چنین روابطی باعث می‌شود تا مالکیت به حرکت درآید و تبدیل به کنش و اشتغالی در تعاملات شود (ترنر، ۱۹۸۹: ۴۷۳).

جامعه‌شناسان کلاسیکی مانند وبر، زیمل و مارکس تمایل داشتند که به پول به مثابه یکی از عوامل تغییر اجتماعی بنگرند اما جامعه‌شناسان معاصر، این معادله را معکوس ساختند. برای نمونه، در سطح خرد، زلیزر (۱۹۸۹) نشان داد که نقش‌های جنسیتی غالب و تقسیم نامتناسب قدرت در خانواده (متغیرهای مستقل) بر چگونگی تعریف و استفاده از پول خانگی (متغیرهای وابسته) تأثیر می‌گذارد (بیکر و جیمرسون، ۱۹۹۲: ۶۸۱).

جامعه‌شناسان دیدگاه ساختاری اغلب از پول به عنوان وسیله‌ای استفاده می‌کنند که ردپای روابط اجتماعی را روشن می‌سازد. برای مثال، هدیه دادن حضور، قدرت و وابستگی‌های اجتماعی بین افراد و بین گروه‌ها را آشکار می‌سازد. گانسمان^۴ (۱۹۸۸) در نقد تعریف پارسونز (۱۹۶۷) از پول می‌گوید: پول، آن چنان که پارسونز تصور می‌کرد، یک وسیله اجتماعی بی‌ضرر نیست، بلکه سلاح سیستم اجتماعی است که برای تولید و بازتولید روابط مبتنی بر سلطه اجتماعی و اقتصادی به کار گرفته می‌شود.

^۴ Ganssmann

زلیزر برای نشان دادن اینکه چگونه پول مدرن توسط فرهنگ تعریف و تمجید می‌شود، مفهوم ”پول‌های خاص“ را طرح می‌کند. او پول خانگی را مورد تحلیل قرار داد، اما موضوعی که در باب پول مدرن مطرح می‌کند در تمامی زمینه‌های اجتماعی به کار می‌آید (زلیزر، ۲۰۰۰: ۱۸۹۰). میلمن^۵ (۱۹۹۱) عنوان کرد که افرادی که تحرک (اجتماعی) رو به بالایی دارند ممکن است در تخصیص پول به خانواده مشکل داشته باشند چرا که این گونه افراد غالباً تحرک (اجتماعی) خود را به واسطه اندوختن پول به دست می‌آورند؛ به علاوه ورود پول همراه با موفقیت، ممکن است مشکلات خانوادگی را تشدید کند.

نابرابری در پول خانگی و پول بازار (حقوق و دستمزد) از باورهای غالب درباره نقش‌های جنسیتی نشأت می‌گیرد. پول خانگی در رویکرد فرهنگی، مورد تأیید قرار می‌گیرد؛ اما این دیدگاه در زمینه بازارها، کسب‌وکار و دولت نیز نگاه عمیقی بر پول دارد.

”پول خانواده، نوع مخصوصی از پول رایج است. بدون در نظر گرفتن منابع پولی آن، زمانی که پول وارد اقتصاد خانواده می‌شود، تخصیص (از نظر زمان و مبلغ) و استفاده از آن، به طور کلی تابع قوانینی متمایز از بازار است. هر نوع تغییراتی در نقش جنسیت و ساختار خانواده در معنا و نحوه استفاده از پول تأثیر می‌گذارد. کاربرد پول در خانواده و نگرش نسبت به آن، حاکی از الگوی منطقی و سودمندی پول است که تمایل به اقتصاد بازار دارد. پول در خانواده بر اثر ساختار روابط اجتماعی و سیستم ویژه هر خانواده دگرگونی می‌یابد، بدین ترتیب پول سازمانی، خیریه، جایزه و یا کثیف، همگی معانی اجتماعی منحصر به فردی دارند“ (فرنهام و آرگایل، ۱۳۸۴: ۵۰).

طبقه‌بندی‌های شناختی پول مانند ”پول‌های خاص“ زلیزر در قلمروی خانه؛ به خوبی به قلمروهای کانونی و مهم تجارت و حکومت مدرن گسترش یافته است. چنین طبقه‌بندی‌های شناختی در فرآیند بودجه‌پردازی کاملاً مشهودند (بیکر و جیمرسون، ۱۳۷۴: ۳۵).

روش پژوهش و نمونه‌گیری

روش استفاده‌شده در این پژوهش کیفی و پدیدارشناسی است. پدیدارشناسی معنای تجربه‌های زیسته افراد متعدد از یک مفهوم یا پدیده را توصیف می‌کند. هدف تقلیل تجربه‌های افراد از یک پدیده به توصیفی از ذات فراگیر است (کرسول، ۱۳۹۱: ۷۹). برای شناخت باید به دنیای ارزش‌های راه یافت و پدیده‌های انسانی را تشریح و تبیین کرد. در غیر این صورت نمی‌توانیم به واقعیت پدیده‌ها و روابط بین آنها دست یابیم (ازکیا و دربان آستانه، ۱۳۸۲: ۱۰۱).

⁵ Millman

اصلی‌ترین وجه روش پدیدارشناسی "تقلیل"^۶ است؛ یعنی هر گونه حکمی راجع به جهان طبیعی کنار گذاشته می‌شود و این جهان به حال "تعلیق" درمی‌آید و گیتی به "من"، تقلیل داده می‌شود. در نهایت "من محض" یا "من استعلایی" است که سازنده کل جهان می‌شود. نخستین گام در تقلیل به گفته هوسرل، در پرانتز نهادن^۷، یا تعلیق یا اپوخه است. پژوهشگر تجربه و ذهنیت خود را در پرانتز می‌گذارد. آلفرد شوتز می‌گوید "موضوعی که باید مطالعه شود، انسانی است که به جهان با رفتار طبیعی خود می‌نگرد" یا "تجربه‌های آگاهانه نیت‌مند به سمت دیگری است". مواد اولیه برای پژوهشگر، زمینه ذهنی از رفتار طبیعی مردم است (آسپرس، ۲۰۰۹: ۳). شوتز بین ساخت‌های دست اول که از مطالعه افراد به دست می‌آید و ساخت‌های دست دوم که توسط پژوهشگر ایجاد می‌شود تمایز قائل می‌شود. هدف پژوهشگر فهم سطوح معنایی کنشگران یا همان ساخت‌های دست اول بر اساس مطالعه‌های تجربی است.

"تفکر عینی که توسط دانشمند علوم اجتماعی ساخته می‌شود تا واقعیت اجتماعی را درک کند، باید بر اساس تفکر عینی ساخته شده توسط فهم متعارف افراد باشد، افرادی که زندگی روزمره را با زندگی اجتماعی در هم آمیخته‌اند؛ بنابراین ساخت‌های علوم اجتماعی از ساخت‌های دست دوم درست شده است و آنها از ساخت‌هایی به وجود می‌آیند که توسط کنشگران در صحنه اجتماعی به وجود می‌آیند" (شوتز، ۱۹۶۲: ۵۹).

ساخت‌های دست دوم یک پژوهشگر بر اساس ساختارهای کنشگران در زمینه قرار دارد. پژوهشگر دنیای "فهم متعارف" را به دنیای نظریه‌های علمی پیوند می‌دهد. موضوع دیگری که شوتز به آن می‌پردازد جایگاه زبان در فرایند فهم دیگری به عنوان یکی از ابزارهای پدیدارشناسی تجربی است. زبان واسطه‌ای برای بیان معنای ذهنی و عینی توسط کنشگران است.

نمونه‌برداری بر پایه ابعاد زیادی شامل افراد، موقعیت‌های مکانی، پیشامدها، فرایندها، فعالیت‌ها و زمان صورت می‌گیرد. مهم‌ترین عنصر پژوهش افرادی هستند که بر اساس تجربه پدیده مورد پژوهش انتخاب می‌شوند (هومن، ۱۳۹۰: ۸۵). من در نمونه‌گیری هدفدار از نمونه‌برداری گلوله برفی^۸ استفاده کردم؛ یعنی از کسانی که در زنجیره نخست اعلام آمادگی کرده بودند، خواستم تا در صورت امکان افراد علاقمند به همکاری را معرفی کنند. در انتخاب نمونه از مفهوم "غریبه" زیمیل استفاده کردم. غریبه کسی است که نه بیش از حد نزدیک و نه بیش از حد دور است بنابراین غریبه بودن متضمن آمیزه‌ای از نزدیکی و دوری

⁶ reduction

⁷ bracketing

⁸ snowball sampling

است. فقدان درگیری عاطفی‌اش به او اجازه می‌دهد که در داورى‌ها و روابطش با اعضا بی‌طرف باشد (ریتزر، ۱۳۸۹: ۱۰۲).

نمونه‌های این پژوهش که به طور هدفمند انتخاب شدند زنان متأهل شاغل و غیرشاغل، دارای فرزند و بدون فرزند، از بی‌سواد و کم‌سواد تا تحصیلات عالی و از سن ۲۰ تا ۷۰ سال بودند که به سه دسته ثروتمند، متوسط و کم‌درآمد تقسیم شدند. زنان ثروتمند در این پژوهش زنانی هستند که خودشان یا همسرانشان درآمد بالایی دارند، زنان متوسط در این پژوهش کسانی هستند که خودشان یا همسرشان حقوق‌بگیر هستند و زنان کم‌درآمد نیز در این پژوهش زنانی هستند که خودشان یا همسرشان شغلی دارند که درآمد کمی دارند و یا درآمد ثابتی ندارند. زمان مصاحبه‌ها از تیر ماه ۱۳۹۱ تا خرداد ۱۳۹۲ به طول انجامید.

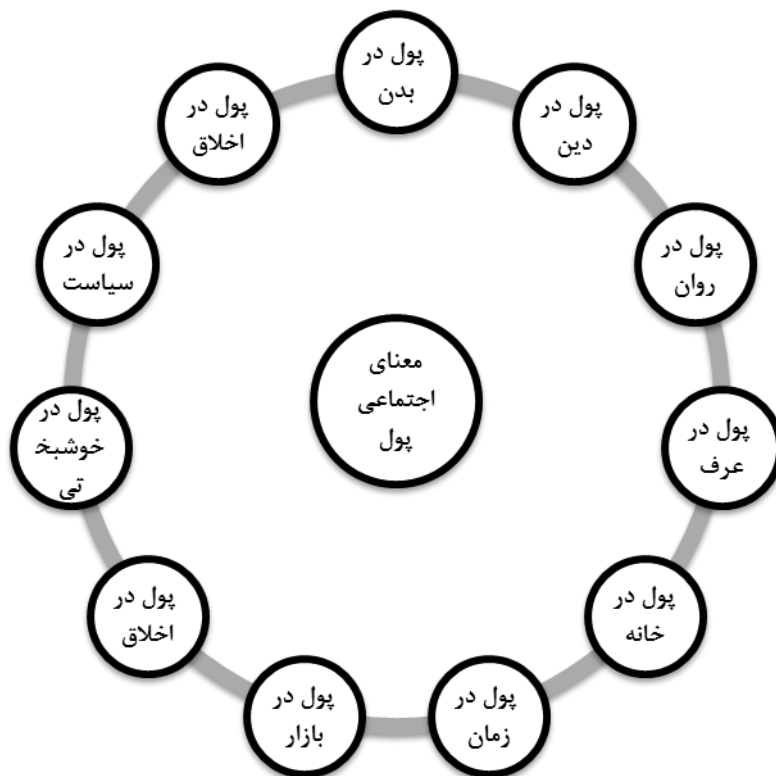
یافته‌های پژوهش

یافته‌های هر پژوهشی جانمایی و مواد سازنده آن به شمار می‌رود. به اقتضای ذات استقرایی این پژوهش از مشاهده و مصاحبه استفاده شد تا این مرحله از پژوهش تکمیل شود. من یافته‌های پژوهش به شکل یک نمودار ترسیم کردم و سپس معنای قاعده‌مند هر یک از مولفه‌های این نمودار را در قالب خوشه‌های معنایی دسته‌بندی کرده و توضیح داده‌ام که این همان ”توصیف متنی“^۹ یافته‌ها در روش پدیدارشناسی است. توصیف متنی به معنی پرداختن به چیستی معنای پول است.

پول وسیله‌ای است برای مبادله که در جنبه‌های مختلفی زندگی همچون اقتصاد و اجتماع نقش کلیدی دارد. جایگاه آن از نظر پاسخگویان بسیار فراتر از آن چیزی است که در علم اقتصاد تعریف شده است. اصطلاحاتی مانند ”پول خوشبختی است“، ”پول جریان زندگی است“ و ”پول مرده را زنده می‌کند“ و ده‌ها عبارت و استعاره دیگر که در متن فرهنگ روزمره وجود دارند معنای اجتماعی گسترده و متفاوت پول را نشان می‌دهند. در این بخش از پژوهش به معنای پول در مفاهیمی نظیر خوشبختی، عرف، اخلاق، دین، سیاست، زمان، بازار، بدن، خانه و روان اشاره خواهد شد.

^۹ textual description

نمودار ۱: معنای پول و تجربه‌های زیسته

منبع: شایسته مدنی لواسانی

معنای پول در خوشبختی

برخی مصاحبه‌شوندگان در پاسخ به پرسش ”پول برای شما چه معنایی دارد؟“ به‌طور مستقیم از خوشبختی و ارتباط آن با پول سخن گفتند. آنها ارتباط پول و خوشبختی را با واژگانی مانند ”آرزو“، ”لذت“، ”بی‌نیازی“، ”رفاه“، ”رضایت“ و ”فردیت و حق انتخاب“ توصیف کردند.

”بدون داشتن پول، ۹۹ درصد آمال من تحقق پیدا نمی‌کند. وقتی من پول داشته باشم می‌توانم آرزوهایی که دارم را به واسطه همان پول تحقق ببخشم“ (زن متاهل، ۳۲ ساله، دارای یک فرزند، خبرنگار، شغل همسر آزاد)

همه زنان پول را عامل خوشبختی می‌دانستند. یافته‌ها نشان می‌دهد که زنان در شرایط گوناگون تحصیلی، سنی، قومی، خانوادگی، در سه پایگاه اقتصادی اصلی یعنی مرفه، متوسط و ضعیف و با خاستگاه‌های اجتماعی متفاوت پول را عامل خوشبختی می‌دانستند.

زنان گروه مرفه به دو دلیل پول را عامل خوشبختی می‌دانند نخست اینکه رفاه و لذت‌های زندگی را وابسته به پول تعریف می‌کنند و دیگر اینکه با نبود پول زندگی خود را با شرایط سخت زندگی زنان گروه فقیر یکسان تصور می‌کنند. یکی از مهم‌ترین بازنمودهای پول در زندگی آنها لذت بردن از سفرهای گوناگون بود. زنی با بیماری مزمن و غیرقابل علاج خوشبختی را لذت بردن به وسیله پول می‌دانست و حاضر بود در صورت نیاز قرض کند اما سفر را به تعویق نیندازد.

زنان گروه ضعیف به این دلیل که نداشتن پول سبب دشواری معیشتشان بود، پول را نجات‌دهنده و عامل خوشبختی‌شان معنا می‌کردند. مسئله اصلی این گروه دستیابی به رفاه و داشتن زندگی بهتر بود بنابراین در آرزوی داشتن پول برای کسب چنین رفاهی بودند. با هرگونه تغییرات اقتصادی کلان شرایط مالی گروه متوسط نیز تغییر می‌کرد آنها پول را عامل رفاه و در نتیجه عامل خوشبختی می‌دانستند. معنای رفاه برای زنان توانایی تأمین اصلی‌ترین نیازهای زندگی شامل مسکن، ماشین، طلا و ... است. برای کسانی که دارای مسکن هستند، رفاه یعنی مسکنی بهتر، ماشینی بهتر و طلای بهتر است. زنانی که پول را واسطه‌ای برای رسیدن به آرزوهای خود می‌دانستند، اغلب آرزوهای خود را با سرنوشت فرزندانشان پیوند می‌زدند و زندگی بهتر و استفاده از امکانات مختلف را جزو آرزوهایشان قلمداد می‌کردند.

مولفه بی‌نیازی در شرایطی تجربه می‌شود که زنان در معرض نیازمندی به دیگران باشند. گروهی از زنان بارها نیاز به پول را با قرض گرفتن برطرف کرده‌اند و بی‌نیازی از دیگران را با مفهوم خوشبختی برابر می‌دانستند یعنی زمانی که پایگاه مالی اکتسابی‌شان تغییر کرده بود.

فردیت و حق انتخاب تجربه گروهی از زنان شاغل دارای درآمد یا زنانی با پایگاه خانوادگی در طبقه اقتصادی بالا است که حق انتخاب را پیش از ازدواج و در جریان آن تجربه کرده‌اند.

معنای پول در سیاست

مصاحبه‌شوندگان معنای پول را در قدرت حاصل از آن می‌دیدند که به کنشگر "توانایی هرگونه اعتراض" سیاسی و اجتماعی را می‌دهد. صحبت‌های بیانگر قدرت پول در حوزه عمومی است. معنای پول در سیاست از تفکیک پایگاه اجتماعی زنان به دو گروه شاغل و غیرشاغل به دست می‌آید. زنان شاغل پول را عاملی برای قدرت اعتراض سیاسی و قدرت اجتماعی می‌دانستند مثلاً فردی با پشتوانه مالی قدرتمند می‌تواند با اعتماد به نفس کامل هرگونه اعتراض سیاسی و اجتماعی را به هر شخص یا نهادی ابزار کند چرا که هیچ نگرانی از بیکاری و دشواری معیشت ندارد.

توانایی اعتراض در حوزه عمومی در ارتباط با پول به ندرت توسط مصاحبه‌شوندگان بیان می‌شد. زنانی با این نگرش به پول به دو گروه تقسیم می‌شوند: دسته اول زنان شاغل در

بخش دولتی بودند که به دلیل نوع شغلشان تأثیرات پول در جنبه‌های خصوصی و عمومی را دیده‌اند و همکارانشان با موقعیت اقتصادی بهتر را موفق‌تر می‌دانند. دسته دوم زنانی هستند که تجربه تعاملات مالی با دولت را به شکل‌های گوناگون داشتند و این روابط ضربه‌هایی نیز به وضعیت اقتصادی آنها وارد کرده است و به این دلیل پول را قدرتی برای اعتراض تعریف می‌کنند.

معنای پول در زمان

زنان معنای پول در زمان را در ”دوراندیشی“ و ”پس‌انداز“ می‌دانند یعنی پول وسیله‌ای است که امکان استفاده درست و به موقع از زمان را فراهم می‌کند. زنان زمان را در استفاده درست از پول عامل مهمی می‌دانستند و برای زمان نه فقط در اندوختن دارایی و پس‌انداز، بلکه در دوراندیشی و آینده‌نگری تأثیرگذاری عمده‌ای قائل بودند.

”پدر و مادر باید به فکر آینده‌ی فرزندانشان باشند، مثلاً زمانی که ما بچه بودیم، پدر و مادرمون هرچی داشتند فروختند و رفتن کربلا. به فکر بچه‌ها و آینده آنها نبودن. من فکر می‌کنم ما باید به فکر آینده بچه‌هامون باشیم“ (زنی ۶۰ ساله، خانه‌دار، دارای چهار فرزند، همسرش بازنشسته).

تحلیل نگرش زنان به پس‌انداز علاوه بر سن، تحصیلات، اشتغال و طبقه اقتصادی به داشتن فرزند و رفتار مالی همسرانشان نیز بستگی دارد. درک این مسئله که چرا برای یک زن گوسفند و برای دیگری سهام، طلا و پول نقد پس‌انداز محسوب می‌شود؟ به شرایط زندگی و پایگاه اکتسابی و انتسابی تجربه‌شده آنها وابسته است. زنان دارای فرزند پیش از سن ازدواج، اصل دوراندیشی و آینده‌نگری را در برنامه‌هایشان با راهکارهای گوناگونی چون بیمه، پس‌انداز بانکی، خرید طلا، زمین و سهام قرار می‌دهند. زنی که سهام را برای پس‌انداز انتخاب می‌کند از پایگاه فرهنگی و تحصیلات بالاتری برخوردار است. از نظر اکثر زنان پول نقد و طلا بهترین شکل پس‌انداز هستند. پس‌انداز زاینده و فزاینده در این نقل‌قول قابل بررسی است

”خانه‌ی پدرشوهرم که بودم، گوسفند داشتند و من یاد گرفتم چون تا قبل از آن گوسفند ندیده بودم. ما توی شهر زندگی می‌کردیم. بعد فهمیدم که سود زندگی در چیست. واقعا توی گوسفندها است. خدا را شکر الان ۱۲ تا گوسفند داریم. خوبی‌اش این است که چون در دسترس نیست، وقتی جایی گیر می‌افتیم نمی‌توانیم بفروشیم. روز به روز بیشتر هم می‌شود، وقتی گیر یکی دو میلیون پول باشی سریع پول می‌شود. گوسفند خیلی قیمت خوبی دارد. الان همین ۱۲ تا گوسفند ما ۶، ۷ میلیون پولش است. دلم گرم است که اگر گیر بیوفتیم و به پدرشوهرم زنگ بزنم، پول نقد

است. هر موقع شبانه‌روز باشد فرقی نمی‌کند“ (زن ۲۲ ساله، دارای دو فرزند، خانه‌دار، همسرش کارگر فصلی).

در چرایی پس‌انداز کردن یک زن به شکل مخفیانه یا آشکار عوامل اقتصادی و اجتماعی متعدد و تجربه‌های پیشین موثر هستند. این گروه ویژگی آینده‌نگری را در برنامه‌های اقتصادی همسرانشان ندیده بودند و برای پس‌انداز مخفیانه پولی را از مصرف روزمره کنار می‌گذاشتند. گاهی زنان با پس‌انداز مخفیانه و رو کردن پول در مواقع ضروری نشان می‌دهند که می‌توان از پول‌های به ظاهر بی‌اهمیت به مبالغ قابل توجه‌ای دست یافت. بعضی از زنان زمانی نیاز به خرید وسیله‌ای داشتند و همسرشان مخالفت کرده بود بنابراین تصمیم گرفته‌اند برای مستقل بودن پولی را کنار بگذارند.

معنای پول در عرف

مصاحبه‌شوندگان معنای عرفی پول را در ”آب‌باریکه“، ”نان شب“، ”شانس“، ”معیار شناخت“ ”چرک کف دست“ و ”خوش‌حسابی“ دانسته‌اند. خاستگاه برخی از مفاهیم، ادبیات رایج در روابط اجتماعی است که تابع هیچ قانون علمی و جامعه‌شناختی نیست. دسته‌بندی این معانی در خوشه عرف به این دلیل است که این معانی با پول و فرهنگ مردمی ارتباط دارند اما در اقتصاد تعریف نشده‌اند.

آب‌باریکه یا حقوق ثابت دولتی و دائمی برای کسانی مطرح بود که همسرشان شغل ثابتی نداشتند. در برخی موارد شغل همسر درآمدی خوبی هم داشت اما زنان می‌گفتند که هیچ اعتمادی به شرایط اقتصادی نیست و بهتر است یک درآمد ثابت یا آب‌باریکه‌ای باشد تا اینکه گاهی پول باشد و گاهی نباشد. زنانی که در خانه پدری با حقوق کارمندی و شیوه خاص آن زندگی کرده بودند آن را به شغل آزاد و درآمد بدون ثبات ترجیح می‌دادند. نان شب معنایی است که در گفتار خانواده‌هایی با درآمد پایین معنای مهمی دارد و به معنای حداقل درآمد برای زندگی است. برای خانواده‌هایی با مشاغل فصلی و کم‌درآمد سر بی‌شام زمین گذاشتن نشانه فقر مطلق است.

شیوه خرج کردن و تعاملات پولی، برای تعدادی از زنان، معیار شناخت دیگری به خصوص همسر آینده است. این معیار در سال‌های اولیه زندگی مشترک و دوران پیش از ازدواج برای شناخت همسر استفاده می‌شود.

خوش‌حسابی یکی دیگر از معانی عرفی پول است که صداقت در روابط بر پایه پول را شامل می‌شود. کسی که ادعای این صداقت را دارد و اعتبار را راهی برای ساده شدن تعاملات مالی می‌داند، باید مدتی از سکونتش در یک منطقه شهری گذشته و صداقت و اعتبار خود را ثابت کرده باشد. بعضی از مشاغل مانند فرهنگیان سریع‌تر به این اعتبار می‌رسند، چرا که سیستم اجتماعی آنها را دارای سرمایه فرهنگی - اجتماعی بالایی می‌داند.

”زندگی را بر پایه صداقت پایه‌گذاری کرده‌ام. فرض کنید امروز به عنوان مشتری بیام پیش شما و بگویم من این جاروبرقی را می‌خواهم و اولش هم صادقانه بگویم که من ۵۰ تومن پول دارم، شما قسطی می‌دهی؟ چک می‌پذیری؟ حساب دفتری داری؟ طرف بدون اینکه بشناسه فقط می‌پرسید چه کاره هستید و من می‌گفتم: فرهنگی، توی آموزش و پرورش. می‌گفت باشه ولی دو تا چک را باید پاس کنی. با اینکه دو تا چک برایم سخت بود ولی سر موعد پاس می‌شد. سری بعد که می‌خواستم خرید کنم گفتم چک می‌دهم، گفت چک نمی‌خواهد هر چقدر دستت آمد و داشتی بیار. در مورد خرید کردن همیشه همینطور رفتار کرده‌ام. این اعتبار به صداقت و خوش‌قولی است“ (زن ۵۰ ساله، بانزشته، دارای ۲ فرزند، همسرش شغل آزاد دارد).

ارتباط پول با شانس، شبیه برنده شدن در بلیت‌های بخت‌آزمایی و یا رسیدن ناگهانی به پول بادآورده بود. کسانی از این موقعیت پولی استقبال می‌کردند که زندگی‌شان کاستی‌هایی داشت و با درآمد فعلی قابل جبران نبود. شانس داشتن و برنده شدن یک حساب بانکی یا قرعه‌کشی‌های تبلیغ‌های تلویزیون یکی از راه‌هایی دست‌یابی به این نوع پول است. گروهی در مسابقات شرکت می‌کردند و یا اجناسی را خریداری می‌کردند تا در قرعه‌کشی آن شرکت کنند.

بعضی از مفاهیم متعارف در مورد پول با تأیید اجتماعی و برخی دیگر با تقبیح همراه است. چرک کف دست معنایی بود که بعضی در شرایط جامعه امروزی آن را بی‌معنی می‌دانستند. این گروه پول را بسیار لازم و خوب تعریف می‌کردند. زنان جوان‌تر دیدگاه مثبت‌تری به پول داشتند. با بالا رفتن سن پول بر اساس تجربه زیسته بار معنایی منفی‌تری می‌یافت. داشتن چشم‌اندازی روشن برای آینده خود و فرزندان در گروه سنی پایین ۴۰ سال به مراتب بیشتر از زنان میان‌سال بود.

”چه کسی گفته است که پول چرک کف دست است. خیلی هم مهم است و به زندگی معنا می‌دهد. اینها را قدیم گفته‌اند که نسبت به پول بی‌توجه شویم اما درست نیست“.

معنای پول در اخلاق

تجربه پول در حوزه‌های اخلاقی بسیار گسترده توسط زنان در معانی همچون ”قناعت“، ”اعتبار و آبرو“، ”دوستی“، ”فداکاری“ و ”بخشش“ بیان شد. قناعت برای زنان شیوه‌ای از هماهنگی میان دخل و خرج خانواده با مدیریت مالی درست و ترفندهای زنانه است. زنان میان‌سال بیشتر از جوانان از قناعت صحبت و سبک زندگی زنان جوان امروزی نقد می‌کردند.

”سال ۴۲ همسر من منتقل شد کرج و حقوق‌های ما بیشتر شد و توی کرج همسر من رئیس بانک شد و یک خانه ۱۷۰ متری خریدیم با وام بانکی. مخارج ما خیلی بیشتر شد. مهماندار بودیم دائم. مستخدم داشتیم که با ماهی ۳۰ تومان حقوق با ما زندگی می‌کرد. اتفاقاتی که افتاد زندگی ما را تغییر داد. همسر من مریض شد و همه چیز را فروختیم برای معالجه همسر. خوردیم به پیسی. حتی خدمتکار ما هم هرچی داشت فروخت برای این بیماری. فقط خانه برایمان مانده بود. نگذاشتیم فامیل متوجه فروختن وسایل بشوند و هرکس زنگ می‌زد دست به سر می‌کردیم و می‌گفتیم نیستیم. دو شیفت کار می‌کردم و تازه شبها گلسازی می‌کردم برای فروش. کم‌کم وضعیت زندگی روپراه شد و توانستیم یک باغچه کوچک بخریم“ (زن ۷۰ ساله، بازنشسته، دارای سه فرزند، همسر بازنشسته دولتی).

بخشش در دیدگاه مصاحبه‌شوندگان شکل‌های گوناگونی داشت. برخی از پاسخگویان از دستگیری و بخشیدن پول به دیگران حس رضایت می‌کردند و به این اعتقاد داشتند که ”از هردست که بدهی از همان دست می‌گیری“

اعتبار و آبروی ناشی از پول در جایی توسط زنان مطرح می‌شود که موقعیت مالی خود را در برابر خانواده درجه اول خود در خطر می‌بینند زیرا هر پدیری علاقه‌مند است دخترش را در وضعیت مالی بهتر ببیند. زنان جوان‌تر در ارتباط با خانواده خودشان سعی داشتند که اعتبار همسرشان را با پول حفظ کنند.

”اصلاً از رو زدن خوشم نمی‌آید. دوست ندارم چانه بزنم. داشته باشم می‌پوشم، نداشته باشم، منت نمی‌کشم و قرض نمی‌گیرم. شده فقط یک ماهی توی خانه داشتیم ولی آن را گذاشتم جلوی مامانم و طوری رفتار کردم که گفتند چقدر بریز و بپاش می‌کنی. پول با آبروی آدم رابطه دارد. یک موقعی هم که نداشته باشم بلوف می‌زنم که می‌توانم فلانی را بخرم و آزاد کنم. اینطوری که فکر نکنند ندارم“ (شاغل، دارای یک فرزند، همسرش بیکار)

زنان، دوستی در ارتباط با پول را در شرایطی تجربه کرده‌اند که خانواده خودشان، مثلاً مادرشان با تعداد زیادی دوست رفت و آمد می‌کردند. حفظ دوستان جنبه روحی دارد و امکان تجربه فضای شاد و متفاوت از فامیل و خانواده را فراهم می‌کند. هزینه برای یک دوست با معنی ”تلافی“ پیوند دارد.

معنای غیراخلاقی پول

مصاحبه‌شوندگان ناهنجاری پول را در معانی مانند ”تجمل‌گرایی“، ”بریز و بپاش“، ”غرور“، ”نوکیسگی“، ”اسراف و ولخرجی“ و ”تخریب“ توصیف می‌کردند. تجربه معنای غیراخلاقی پول به این مسئله ارتباط دارد که با چه کسانی و در چه شرایط مالی رفت و آمد داشته‌اند. غرور و تحقیر از طرف کسانی تجربه شده بود که مجبور به تعامل با دیگرانی در پایگاه اقتصادی بالا بوده‌اند. ایراد گرفتن دیگران و البته ”دیگران مهم“ از سبک زندگی باعث شده بود که غرور ناشی از پول را تجربه کنند و آن را جنبه منفی پول بدانند. زنان میان‌سال به این شکل از تحقیر بی‌توجهی نشان می‌دادند، اما زنان جوان‌تر تلاش می‌کردند تا جایی که در توان دارند سبک زندگی خود را تغییر دهند تا مقبول ”دیگران مهم“ باشند. نوکیسگی صفتی است که به دیگرانی اطلاق می‌شود. که ناگهان پولدار شده و سبک زندگی‌شان را تغییر داده‌اند.

”الان در اثر سرریز ناگهانی پول، زندگی‌ها تجملاتی شده‌اند. پدر و مادر سر یک میز غذا نمی‌خورند. همه می‌دوند که پول در بیاورند. پدر کله سحر می‌رود اضافه کاری تا پول بدست بیاورد. چون باید خرج این تجملات را درآورد“ (۶۰ ساله، دارای ۳ فرزند، همسرش فوت کرده است).

”می‌بینی یکی تازه لباس خریده ولی دوباره برای عروسی خواهرش لباس می‌خرد. وضعیت زندگی‌شون هم خوب است. شوهرم می‌گوید پول را خرج کنی جاش می‌آید او هم با ولخرجی موافق نیست“ (۳۰ ساله، دارای یک فرزند، خیاط).

نگاه کلان به پول در شکل تخریب‌گونه در معدود زنانی مشاهده شد که سال‌های متعددی ساکن یک شهر بوده و تغییرات آن را مشاهده کرده‌اند. آنها پول را عامل تخریب شهر، فضاها و فرهنگ شهری می‌دانستند. توجه آنها به این تغییرات با سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی آنها و خانواده‌شان از جمله تحصیلات و دسترسی به منابع اطلاعاتی ارتباط داشت.

معنای پول در خانه

مصاحبه‌شوندگان پول در خانه را با واژگانی همچون ”خرجی“، ”پول تو جیبی“، ”قدرت فردی“، ”غرضه“ (توانایی زنانه)، ”عقل معاش“، ”وام“، ”دفع تحقیر“، ”متکی به خود بودن“، ”ارث“، ”مالکیت“، ”مهریه“، ”مهمانی“، ”تربیت“ و ”هدیه“ توصیف می‌کردند. ورود پول به فضای خانه و شیوه رفتار با آن، شکل‌های متفاوتی از پول را در خانه تعریف می‌کند. تفاوت خرجی و پول توجیبی یکی از این تفاوت‌ها است. بر اساس تجربه زنانه نباید میزان

خرجی زن از پول توجیبی بچه‌ها کمتر باشد. مادرها نسبت به موقعیت مالی‌شان در خانه حساس بودند و آن را بالاتر از موقعیت فرزندانشان می‌دیدند.

نشان دادن توانایی برای زنان ارتباط مستقیمی با پول دارد. زنان در شرایط مختلف می‌خواهند شم اقتصادی خود را اثبات کنند. آنها در اتفاقات مختلف توانسته‌اند از توانایی خود در مدیریت مالی بهره ببرند. زنان غیرشاغل تلاش بیشتری برای استفاده و مطرح کردن این توانایی داشتند. تجربه زنان در هماهنگی با شیوه همسرانشان در مدیریت خانه شکل می‌گرفت. زنان طبقه متوسط به پایین که درآمد ثابتی نداشتند نسبت به هزینه‌های شوهرانشان حساس بودند و اگر مرد خانواده وسیله نه چندان ضروری را خریداری می‌کرد، او را فاقد عقل معاش می‌دانستند.

در منابع علمی موضوع و تعریفی از عقل معاش وجود ندارد؛ اما در فهم متعارف عقل معاش به معنی مدیریت درست مخارج خانواده است به طوری که از درآمد خانواده بتوان پس‌انداز و ضروریات زندگی را تهیه کرد. عقل معاش دو نمود اصلی در زندگی دارد. نخست عمل چانه‌زنی است که زنان به هنگام خرید انجام می‌دهند؛ و دیگری گشتن و وقت گذاشتن برای خرید است تا جنس مورد نظر را به قیمت مناسب‌تر بیابند. عقل معاش به موقعیت اقتصادی زنان ربطی ندارد، بلکه سبک زندگی اقتصادی است که از دیگران آموخته و به عادت تبدیل می‌شود.

“امروز دو کیلو پرتقال و دو کیلو سیب می‌خرم، پس فردا خیار و نارنگی می‌خرم، با هم نمی‌خرم ولی همیشه چهار جور میوه در خانه دارم اگر مهمان از راه برسد. هیچ وقت زیاد میوه نمی‌خرم که خراب شود. الان که بهار است می‌روم سبزی صحرايي می‌چینم و تابستان که سبزی ارزان‌تر است می‌گیرم و خشک می‌کنم برای زمستان” (زن خانه‌دار، همسرش بازنشسته، دارای ۳ فرزند).

اداره زندگی با وام تجربه زنان کارمند بود که دسترسی به وام با کارمزد پایین برایشان فراهم بود. زنان خانه‌دار با روابط خانوادگی زیاد صندوق‌های خانوادگی با وام کم‌بهره را جایگزین آن می‌کردند. ورود مبلغی پول و بازپرداخت تدریجی آن در تجربه زنانی بود که توانایی مدیریت دخل و خرج خانواده را در خود می‌دیدند.

فرزندان نقش مهمی در سهم‌بری پول خانه دارند. تجربه زنان به آنها می‌آموزد که تربیت فرزند بدون پول کامل نیست و بسیاری از امکانات علمی کنونی نیاز به صرف هزینه دارند. زنان خانواده‌های متوسط با سرمایه فرهنگی بالا به دلیل حساسیت برای این مسئله برنامه‌ریزی می‌کردند. درحالی‌که چشم‌انداز زنان طبقه ضعیف با سرمایه فرهنگی پایین برای فرزندانشان در حد رفع نیازهای اولیه است.

هدیه که در خانه به عنوان برج نامیده می‌شود الزامات و تعهداتی را برای خانواده به همراه دارد. این الزامات برای زنانی که عروس و داماد داشتند به شکل جدی‌تری مطرح می‌شد زیرا در شرایط اقتصادی کنونی باید بخش مهمی از درآمد را به هدیه اختصاص دهند.

”در خانواده همسر سطح کادوها خیلی بالا است. خیلی طلا کادو می‌دهند. در خانواده ما برای عروسی ۵۰ تومن می‌دهند، ولی آنها کمتر از ۳۰۰، ۴۰۰ کادو نمی‌دهند. ما با اینکه عروسی نگرفتیم ولی همه فامیل همسر به ما کادوهای حسابی دادند. کسی توی خانواده آنها ازدواج کند کلی کادوی خوب گیرش می‌آید. حتی اگر شده قرض کنند، کادوی حسابی می‌دهند. مدل شخصیت خانوادگی‌شان این است که برای کادو دادن نباید کم آورد“ (۴۰ ساله، کارمند، دارای دو فرزند).

وابستگی مالی به خانواده همسر از یک طرف راحتی خیال بابت مسائل مالی را در پی داشت و از طرف دیگر استقلال خانواده را از بین می‌برد و زن مجبور بود برای هر خرجی به خانواده همسر توضیح دهد. از طرف دیگر متکی به خود بودن به زن استقلال می‌داد، هر چند که سختی‌هایی را از نظر مالی ایجاد می‌کرد. برخی از زنان سختی و استقلال را به وابستگی ترجیح داده بودند. زنانی مستقل در سنین مختلف بودند و سطح تحصیلات مختلفی هم داشتند.

پول وسیله‌ای برای دفع تحقیر است. زنانی این تجربه را داشته‌اند که خانواده همسرشان بابت مسائل مالی آنها تحقیر کرده بود و آنها از توانایی زنانه‌شان در مسائل مالی برای دفع این تحقیر استفاده می‌کردند. این تجربه زنانی است که خانواده همسرشان از موقعیت مالی بهتری برخوردار و خواستار داشتن عروسی هم‌شان خود بودند.

”یکبار بانک شلوغ بود و پدر و مادر همسرم اینجا بودن. همسرم به پدرش گفت: بابا بهم پول بده و من چک می‌دهم. باباش با فریاد گفت من از کجا بیارم؟ با اینکه خیلی پولدار است. من عصبی شدم و به همسرم گفتم چقدر کم داری؟ گفت نزدیک دو میلیون تومان. من هم از کدم دو میلیون بهش دادم و گفتم من و تو نداریم هر وقت کارت انجام شد پول را برگردان. جلوی آنها پول را دادم تا بجزونمشان“ (۳۵ ساله، خانه‌دار، دارای یک فرزند)

تجربه داشتن ارثیه خاص گروهی از زنان است. گروهی ارثیه خود را با هدف برطرف کردن مشکلات مالی وارد خانواده کرده‌اند. این گروه سپس تلاش کردند تا مالکیت بخشی از اموال خانواده را به خود اختصاص دهند. گروه دیگر با ارثیه خود در فضای اقتصادی سرمایه‌گذاری کرده و آن را به خانه منتقل نکرده‌اند.

اکثر زنان مهریه را سرمایه خود نمی‌دانستند و آن را پولی می‌دیدند که قرار است هیچ‌گاه پرداخت نشود. زنان مطلقه که مهریه را دریافت کرده بودند، آن را پول مهمی در زندگی می‌دانستند. بعضی از زنان برای گرفتن سرپرستی بچه‌هایشان از مهریه گذشته بودند. مالکیت در این پژوهش به این معنی است که خانه، زمین، سهام و ... به نام یک زن باشد. زنان میان‌سال این موضوع را به شکل جدی مطرح نمی‌کردند. زنان جوان‌تر بیشتر به مالکیت فکر می‌کردند و در صورت شاغل بودن آن را بخشی از حق زنی می‌دانستند که درآمد دارد.

معنای پول در بازار

معنای بازاری پول برای زنان در "حساب بانکی"، "طلا"، "زمین" و "سهام" است و هر دو گروه شاغل و خانه‌دار را شامل می‌شود. زنانی به سهام به دیده پول نگاه می‌کردند که از دانش و مهارت لازم برای سرمایه‌گذاری در بخش سهام برخوردار بودند و یا اینکه در اطرافیان خود افرادی با این تخصص‌ها را داشتند. داشتن حساب بانکی در تجربه برخی از زنان با اطمینان بیشتری همراه بود گرچه سعی می‌کردند مبلغی پول نقد را نیز در خانه نگه دارند. زمین به دلیل اهمیت اقتصادی نزد برخی از زنان شکلی از پول است. پدران اغلب این زنان بر روی زمین سرمایه‌گذاری کرده بودند.

صرف نظر از اینکه طلا پایه پولی است، برای همه زنان طلا قوی‌ترین شکل سرمایه است که زینت یک زن نیز محسوب می‌شود. طلا سرمایه‌ای است که اعتبار یک زن و حتی نشانگر موقعیت همسرش است. زنانی که به طلا به شکل زینتی آن تمایلی نداشتند، سکه را شکلی از طلا برای سرمایه‌گذاری می‌دیدند.

معنای پول در دین

مصاحبه‌شوندگان معنای پول در دین را با مفاهیم "خیرات"، "عاقبت به خیری" و "برکت" بیان می‌کنند. معنای دینی پول ارتباطی با دینداری پاسخگویان نداشت.

"بابام که فوت کرده بود حدود ۴۰۰۰ نفر توی مراسمش بودند. نمی‌دونم اون دنیایی هست یا نه، ولی می‌دیدم چقدر همه برایش ناراحت هستند. باید دید چه چیزی مهم است. درست است که بابای من اشتباه زیاد داشت ولی خوب زندگی کرد. دست به خیر بود و بریز و بپاش داشت. عاقبت به خیری یعنی همین، یعنی وقتی تو می‌روی چهار نفر بگویند خدا رحمتش کند تا اینکه لعنت بفرستن. او با رفتارش اعتبار کسب کرد" (زن ۳۲ ساله، شاغل، بدون فرزند).

خیرات و کسب ثواب ناشی از آن از نظر برخی از زنان، شیوه‌ای بود که به کمک آن شخص هم آرامش روحی پیدا می‌کند و هم یادی از افرادی می‌کند که از این دنیا رفته‌اند. وقتی درآمدی که به دست می‌آید با تلاش و کار همراه باشد، برکت دارد و در جای بهتری هزینه می‌شود. زنانی که از برکت پول صحبت کردند، کسانی بودند که وضعیت مالی‌شان بهتر شده بود و آن را نتیجه خواست خدا می‌دانستند.

معنای پول در بدن

معنای پول در بدن "زیبایی"، "تندرستی"، "عمر طولانی" و "شیک بودن" است. همه مصاحبه‌شوندگان کم یا زیاد برای زیبایی هزینه کرده‌اند. بیشتر بودن سن زن از مرد یکی از دلایلی است که باعث می‌شود عمل زیبایی با هدف از بین بردن فاصله سنی در ظاهر انجام شود. مقایسه با وضعیت ظاهری افراد هم‌سن یکی دیگر از دلایل زنانی است که این عمل را انجام داده‌اند یا در برنامه‌هایشان قرار دارد.

"قبل از ازدواج بینی‌ام را عمل کردم حالا تصمیم دارم ابروهایم را بالا بکشم، هنوز فرصت نکردم. به همسرم گفتم که اینها هزینه‌های آینده من خواهد بود. رسیدگی به پوست و بعد هم ساکشن و برداشتن چربی شکم. منتظرم اقساط خانه تمام شود. اهل خودنمایی نیستم ولی به همسرم می‌گویم این هزینه‌ها به خاطر آبروی تو هم هست. به زیبایی اهمیت می‌دهم چون می‌خواهم بچه‌هایم مادری با چهره موفق داشته باشند. هنرپیشه سینما نیستم ولی می‌توانم طوری باشم که بچه‌هایم احساس رضایت کنند. دخترم خیلی به قیافه حساس است وقتی آرایش می‌کنم من را بیشتر دوست دارد و توی مهمانی‌ها بیشتر من را تحویل می‌گیرد" (زن ۴۰ ساله، کارمند، دارای دو فرزند، همسرش شغل آزاد).

توجه به تندرستی و سلامتی و ارتباط آن با پول به طور مشخص مد نظر همه افراد نبود. زنانی با تحصیلات بالاتر غذای سالم را موجب تندرستی می‌دانستند و یا طولانی‌تر شدن طول عمره که با رفاه و تغذیه مناسب ارتباط می‌یابد.

"تا الان چند بار هزینه درمانم را پس‌انداز کردم ولی جای دیگر خرج شده است. مثل خرج مدرسه یا پسرک‌چکم مرتب سرما می‌خورد، می‌گفتم خودم اشکالی ندارد، بچه را دکتر می‌بردم" (۲۵ ساله، متأهل، شغل همسر کارگر فصلی).

شیک بودن یک زن به پایگاه اکتسابی و به ویژه روابط اجتماعی وابسته است. معاشرت با کسانی که به ظاهر و پوشش اهمیت می‌دهند افزایش هزینه‌های این امر را به دنبال دارد.

معنای پول در روان

مصاحبه‌شوندگان معنای پول در روان را در "آسایش"، "آرامش"، "امید"، "نگرانی" و "اعتماد به نفس" می‌دانند. تجربه آرام‌بخشی پول برای زنان به نقش آن در بازگشایی گره‌های زندگی‌شان باز می‌گشت؛ مشکلاتی نظیر بدهی، بیماری، مسکن و ...

"تا حدی پول را می‌خواهم که به من آرامش بدهد نه اینکه باعث بشود آرامشم بهم بریزد. این قدر پول می‌خواهم که راحت زندگی کنم" (زن ۵۰ ساله، خانه‌دار، دارای چهار فرزند، همسرش بازنشسته).

داشتن اعتماد به نفس به واسطه پول در شرایطی تجربه شد که زنان به دلیل مسائل دیگری، از اعتماد به نفس پایینی برخوردار بودند. تحقیر توسط دیگران باعث شده بود که زنان پول را ابزاری ببینند که با کمک آن اعتماد به نفس به دست می‌آید.

"وقتی پول ندارم اعتماد به نفس من پایین می‌آید. پول یکی از ابزاری است که می‌توان با آن قدرت داشت" (زن ۳۷ ساله، شاغل، دارای یک فرزند، همسرش بیکار)

نتیجه‌گیری

تحلیل یافته‌های این مقاله پژوهشی به اعتبار روش پدیدارشناختی‌اش در ده خوشه معنایی خلاصه کرده‌ام که آنها را با رویکرد ساختاری به مفاهیم فرد، خانواده، فرهنگ و حوزه عمومی تقلیل داده‌ام و به تحلیل آن پرداخته‌ام و مفاهیم و معانی این پژوهش را با استفاده از روش تقلیل در مفاهیم کلی‌تری دسته‌بندی کردم تا هر یک از این مفاهیم، مسیری برای رسیدن به معنای اجتماعی پول باشد. به دلیل نبود چنین ساختاری در متون علمی با استفاده از روش پدیدارشناسی در این پژوهش چهار مفهوم گفته‌شده را به عنوان ساختاری چهار وجهی برگزیدم که هر یک زوایایی از معنای اجتماعی پول را برای ما روشن می‌کند. پژوهش زلیزر یک تحقیق تحلیلی بر روی متون متعلق به سال‌های قبل جامعه آمریکا و بر اساس پول خانگی، هدیه و خیرات بوده است که معنای اجتماعی پول را از میان این سه مقوله بیرون کشیده است؛ اما این پژوهش حوزه بسیار گسترده‌ای در جامعه ایران شامل ۵۲ معنا در ده خوشه معنایی و چهار مفهوم کلی را شامل می‌شود. معنای اجتماعی پول در این پژوهش، برآیند چهار حوزه فرد، خانواده، فرهنگ و حوزه عمومی است. پژوهش حاضر با استفاده از روش‌ها و مکانیزم‌های علمی برای آشکار نمودن ابعاد پنهان معنای اجتماعی پول و دستیابی به جوهر آن به نوعی از تبارشناسی دست زده است که جزء جزء معنای پول را در همه سطوح و عرصه‌های اجتماعی با استفاده از روش پدیدارشناسانه مورد تحلیل دقیق قرار داده است.

پول یک ابزار اقتصادی است که روابط اجتماعی را شکل می‌دهد و از نو تعریف می‌کند. پول به خودی خود، فاقد هرگونه معنا است و شیوه استفاده از آن به پول معنا می‌بخشد. در یک نگاه کلی که نتیجه تحلیل یافته‌های این پژوهش است، پول "ابزاری جامعه‌ساز" است. پول به عنوان یک ابزار آسان‌ساز وارد روابط اجتماعی شد، مبادلات پایاپای را ساده کرد و سرعت بخشید. پول در سویه دیگری با دادن استقلال و حق انتخاب روابط را تغییر داد. پول با قوی شدن توانست اختیار بسیاری از کنش‌های اجتماعی را به دست گیرد. پول، علاوه بر تهیه نیازهای اولیه، مانند خوراک، پوشاک و مسکن، جامعه را شکلی دیگر بخشید. اما تنها این پول نیست که بر روابط اثر می‌گذارد بلکه خود پول هم در این فرایند شکل می‌گیرد و معنا می‌شود.

پولی که به لحاظ اقتصادی خنثی است، به پولی خوشبختی‌ساز، زمانمند، قدرتمند، برآورنده‌کننده نیازها و آرامبخش و... تبدیل شده است که می‌تواند تقریباً همه کیفیت‌های اجتماعی را ارزش‌گذاری کند. پول در این فرایند پولی شدن، خودش پولی شده است. پول در روابط اجتماعی اشکال و اسامی گوناگون و در نتیجه نقش‌های متفاوتی پیدا می‌کند. برای مثال دین، پول را به صدقه، انفاق و خیرات تبدیل می‌کند. در مناسک اجتماعی هدیه و عیدی پوششی بر پول قرار می‌دهند تا به طور مستقیم کیفیت اجتماعی به کمیت اقتصادی تبدیل نشود.

پول از دیدگاه فردی به مثابه جریان زندگی، امیددهنده و آرامش‌بخش است و هرگونه نگرانی را از بین می‌برد. و اعتماد به نفس می‌دهد. پول از دیدگاه خانواده یکی از عناصر اصلی زندگی است که با کار، پس‌انداز، ارث، وام، توانایی زنانه و با داشتن عقل معاش تأمین می‌شود. پول از دیدگاه فرهنگ ارگانی با نقش کلیدی در چهار حوزه عرف، دین، بدن و اخلاق است. روابط افراد با همدیگر و با جامعه را تنظیم و مناسبت‌های اجتماعی آن را مشخص می‌کند و نقشه‌های کنش‌های انسانی را پیش روی آنها قرار می‌دهد. پول از دیدگاه حوزه عمومی به مثابه ابزار قدرتمندی است که یا از سوی دولت به کار گرفته می‌شود و یا در بازار اعمال قدرت می‌کند.

منابع

- ازکیا، مصطفی، و دربان آستانه، علیرضا (۱۳۸۲) روش‌های کاربردی تحقیق، تهران: انتشارات کیهان
- بیکر، واین ای و جیمرسون، جیسن بی (۱۳۷۴). «جامعه‌شناسی پول»، ترجمه محمدرضا عطایی، مجله فرهنگ و توسعه، سال ۴، خرداد و تیر، ۳۱-۳۶.
- ریتزر، جورج (۱۳۸۹). *مبانی نظریه جامعه شناختی معاصر و ریشه های کلاسیک آن*، ترجمه شهناز مسمی پرست، تهران: نشر ثالث.
- فرنهام، آدریان و آرگایل، مایکل (۱۳۸۴). *روان‌شناسی پول*، ترجمه شهلا یاسایی، تهران: جوانه رشد.
- کرسول، جان (۱۳۹۱). *پویش کیفی و طرح پژوهش: انتخاب از میان پنج رویکرد (روایت پژوهی، پدیدارشناسی، نظریه داده بنیاد، قوم نگاری، مطالعه موردی)*، ترجمه حسن دانایی فرد و حسین کاظمی، تهران: صفار.
- مارکس، کارل (۱۳۸۶). *سرمایه*، ترجمه ایرج اسکندری، جلد اول، چاپ چهارم، تهران: فردوس.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۹۰)، *راهنمای عملی پژوهش کیفی*، چاپ سوم، تهران: انتشارات سمت.
- Aspers, Patrik. (2009), "Emprical Phenomenology: A Qualitative Reasearch Approach", In *Pacific Journal of Phenomenology*, Vol. 9, pp. 1-12
- Baker Wayne E. & Jimerson Jason B. (1992), "The Sociology of Money: A Framework for the Sociology of Money Structural", In *the American Behavioral Scientist*, 35, 6, pp 678-693.
- Deflem, Mathieu (2003), "The Sociology of the Sociology of Money", In *Journal of Classical Sociology*, vol. 3, pp 67- 96
- Nyman, Charlott (2003), "The Social Nature of Money: Meaning of Money in Swedish Families", In *Women Studies International Forum*, Vol. 26, No. 1, pp. 79-94.
- Schutz, Alfred (1962), *Collected Paper1: The Problem of Social Reality*, 3rd ed. Natanson Ed. The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Schutz, Alfred (1996), *Collected Paper 4*, H. Wagner & G. Psathas, Eds, In Collaboration with F. Kersten, Dordrecht, Netherland: Kluwer Academic Pablshers.
- Simmel, George (1964), *The Sociology of George Simmel*, ed. K.H. Wolff. New York: Free Press.
- Turner, Charles (1989). "Weber, Simmel and Culture: A Reply to Lawrence Scaff", In *Sociological Review*, Vol. 4, pp 518- 529.
- Zelizer A. Viviana, (1989), "the Social Meaning of Money: Special Money", In *The American Journal of Sociology*, vol 95, No. 2, pp. 342- 377.
- Zelizer, Vivian A. (2000), "Fine Tuning the Zelizer View", In *Economy and Society*, Vol. 29, No. 3, pp. 383- 389.
- Zelizer, Viviana. A. (2000), "the Purchase if Intimacy", In *Law & Social inquiry*, Vol. 25, No. 3, pp. 817- 848